

Петро Зозуляк

Став ним не відразу...

...Вже після того, коли зі збирання врожаю, тобто кукурудзи, яка згідно з волею першого секретаря компартії СРСР Микити Хрущова була королевою полів, з південних областей України у Львів перед жовтневими святами повернулись студенти, відбулись урочистості, пов'язані з відзначенням 300-ліття Львівського університету, які закінчили тим, що через два роки за допущені помилки у вихованні майбутніх спеціалістів будівництва "світлого майбутнього" був усунутий з посади ректора відомий український вчений, улюбленець студентів Євген Костянтинович Лазаренко, а на його місце з волі "нашої" рідної партії та уряду був призначений Микола Григорович Максимович, який перед тим був ректором Львівського політехнічного інституту – людина з дуже темним минулим...

Гріхів перед "нашою" партією у Євгена Лазаренка було чимало (був ректором з 1951 року), а найбільшим гріхом було те, що він постійно обстоював

Роман ГОРАК

ПЕТРО ЗОЗУЛЯК, ЯКИЙ БУВ ЧИНОВНИКОМ

українську справу. Лазаренка турбувало становище, в якому на той час опинилися українська мова, література та культурна спадщина України. Він уперто і послідовно впроваджував читання лекцій українською мовою, а не уперто поширюваною мовою "братнього" російського народу. Він сприяв та ініціював написання українською мовою підручників з різних дисциплін, а також обстоював право захисту дисертацій українською мовою. Він робив усе можливе, щоб Львівський університет, за який боролися багато поколінь студентів в умовах австро-угорської, а відтак польської займанщини, став українським Це за його сприяння були створені кабінети шевченкознавства, франкознавства, мистецтвознавства. Авдиторії філологічного факультету оздобили скульптурні бюсти Т. Шевченка, І. Франка, М. Шашкевича, Лесі Українки. На те, як була оформлена велика Шевченківська авдиторія, збігались дивитись люди не тільки зі Львова, але й України.

За довгі роки викреслення радянською ідеологією з української літератури Маркіяна Шашкевича, зачинателя цієї літератури на землях Західних областей України, лише через те, що він був священником, вперше достойно відзначене 150-річчя від його народження, і з цієї нагоди у с. Підлисса відкрито літературно-меморіальний музей та бронзове погруддя поета.

Здивував Євген Лазаренко й тим, що взяв активну участь у вшануванні пам'яті видатного польського поета Юліуша Словацького з нагоди 150-річчя від його народження.

За часів ректорства Євгена Лазаренка гостями Університету були найвідоміші українські письменники, композитори та діячі культури. Зі студентами зустрічались Максим Рильський, Павло Тичина Андрій Малишко, Ірина Вільде, Анатолій Кос-Анатольський,

У фое театру. Верхній ряд: Л. Слинько, В. Кошуба, О. Ріттель, П. Зозуляк, Б. Козак, Б. Стецько. Середній ряд: Л. Ахмєрова, Х. Геринович, Н. Зюзь, Г. Гулей, Е. Бриткіна, А. Полінська (концертмейстер), Л. Собуцька, Л. Гришокіна, Л. Кадирова, А. Синьбабка. Сидять: М. Коцюлим, В. Якимов, Л. Маньковська (педагог вокалу), В. Корнилов, Б. Кох (викладач хорового мистецтва), В. Костюкова, В. Лексіков, Н. Черненко. 1963 р. (З архіву Богдана Козака).

Дмитро Гнатюк, а тодішнього студента Дмитра Павличка, як не раз говорили, він мало не носив на руках. Він сприяв розвитку молодих літературних та наукових талантів. Університет широко відкрив свої двері перед Іваном Дзюбою, Миколою Вінграновським, Іваном Драчем у їх історичний приїзд до Львова.

Він був закоханий у поезію Лесі Українки. Він спеціально їздив у Сурамі, де померла Леся Українка, а Колодяжне, де вона народилася, перетворив на місце паломництва. У травні 1963 року він організував наукову конференцію у Ковелі до 50-річчя від дати смерті Лесі Українки з виїздом учасників конференції на Волинь. Конференція перетворилася на перше всенародне вшанування пам'яті славетної доньки України.

Його відразу при кінці конференції викликали до Києва у ЦК КП України, а 9 вересня 1963 року відбулися збори партійної організації Університету.

Євген Костянтинівич був знятий з посади ректора за те, що, як говорив спеціально відряджений з Києва партійний бос, нібито намагався створити у Львові другий ідеологічний центр, котрий би конкурував з обкомом партії.

Так говорилось офіційно. Неофіційно перший секретар лєнінського райкому партії Курапов кри-

чав, що за Лазаренка в Університеті завелось багато “дряні націоналістического толка”, з якою потрібно нещадно боротись.

Ареною, де проявлялась національна свідомість студентів, стали Шевченківські вечори, які започаткував від моменту свого приходу на посаду ректора Євген Лазаренко та на які чекав весь Львів.

Ніколи ніде не було жодних афіш. Інформацію про день та годину початку вечорів передавали один одному. Вже за дві години перед входом до головного корпусу Університету стояло багато людей. Вхідні двері були зачинені. Студенти, які хотіли потрапити на вечір, залишались після занять у корпусі. Врешті двері відчиняли і намагались пропустити якусь певну кількість глядачів, щоб не було тлуму, але це не вдавалось. Люди брали двері штурмом.

І партком, і перший відділ прекрасно були інформовані, хто відвідував ці вечори і хто як поведився. Знали про це й самі студенти – і всупереч всьому приходили й активно реагували на Шевченкове слово.

Автором сценаріїв тих вечорів була Леоніла Міщенко, колишня випускниця, професор, доктор філологічних наук. Її інсценізації Шевченкових творів настільки подобались усім, що університетське видавництво, засноване також з ініціативи ректора

Євгена Лазаренка, навіть опублікувало їх окремим виданням у вигляді дуже тоді популярних книжечок, званих “метеликами”.

Після смерті Сталіна Шевченківські вечора проводили в Університеті регулярно. Окрасою їх став від 1956 року симфонічний оркестр, ініціатором створення якого був відомий германіст, професор Університету Богдан Задорожний, а першим диригентом – Ігор Лацанич. Оркестр славився не тільки тим, що його репертуар складався переважно з творів українських композиторів; серед творів були й такі, що на той час ніде не виконувались, як, наприклад, “Симфонія невідомого автора”, а при кожному виступі оркестру звучала увертюра до опер “Тарас Бульба” Миколи Лисенка та “Катерина” Миколи Аркаса.

Особливістю оркестру було те, що він складався переважно з викладачів Університету. Від початку його створення довгі роки грала на скрипці дочка директора теперішнього Національного музею імени митрополита Андрея Шептицького Марія Свенціцька, викладач німецької мови на факультеті іноземних мов.

Грав на скрипці навіть декан фізичного факультету Микола Цаль, а також кандидат філологічних наук Ярослав Романович Шуст, який був першим завідувачем кабінету франкознавства, створеного 1954 року.

Грали і студенти, які після закінчення Університету залишились тут працювати і не покидали оркестру. Серед них був Зіновій Булик, він навчався на українській філології Львівського університету, а одночасно з тим у музичній школі по класу скрипки у класі відомого педагога Смирнова. Після закінчення університету працював на кафедрі української мови та завідував кабінетом експериментальної фонетики. Протягом десяти років він керував оркестром ансамблю “Черемош”, створеного 1963 року. Був звільнений з роботи за відмову співпрацювати з органами держбезпеки, а також за те, що зігнував вказівками партійного керівництва і на гастролях у Польщі не розмовляв російською мовою. Офіційною причиною звільнення було розповсюдження дисидентської літератури. Старостою оркестру була Любомира Попадюк, друга скрипка симфонічного оркестру Львівського університету.

Після того, як диригент оркестру Ігор Лацанич покинув Львів, на його місце став Денис Хабаль, який був музикантом, як казали, “на розхват”, оскільки грав на рідкісному інструменті бас-кларнеті. Коли якийсь оркестр виконував твір, де була партія цього інструмента, то Дениса Андрійовича обов’язково запрошували. Його син Роман довгі роки керував оркестром Львівського цирку і також грав на кларнеті.

*Богдан Козак та Петро Зозуляк. Львів, 1963 р.
 (З архіву Богдана Козака).*

Крім викладачів, які становили основу оркестру, Денис Хабаль залучав і студентів. Оркестрантом був майбутній професор-географ Олег Шаблій. На литаврах грав студент англійської філології, майбутній японолог і один з небагатьох іноземців, хто буде нагороджений урядом Японії орденом Вранішнього Сонця. Його планували залишити після закінчення навчання на кафедрі англійської мови, але цього не сталося. Він входив у редакцію стіннівки групи, яка вирішила на день “8 марта” випустити оригінальну газету. Оригінальність полягала в тому, що гарне жіноче личко було з усіх боків обкладена листками клена. Партком у цьому добачив прояви націоналізму, бо листочки клена мали три гострі закінчення, що нібито нагадувало націоналістичний тризуб. Замість роботи в університеті Мирон Федоришин дістав скерування на роботу в Біробіджан.

Важко зараз повірити, але на тарілках в оркестрі грав не хто-будь, а майбутня слава українського мистецтва Степан Турчак. Денис Хабаль для нього спеціально в репертуар оркестру ввів арію Тореадора з опери Бізе “Кармен”. (Старайся, Стефцю, – заохочував диригент, – я тобі за це дам трохи подиригувати оркестром”).

З оркестром співали майбутні народні артисти України Марія Процевят, яка створила хор “Вірли”, що задовго до проголошення української державности виконував на громадських зібраннях Гімн України (“Ще не вмерла України), соліст Львівської опери Олександр Врабель, Марія Байко, яка на той час пробувала робити кар’єру оперної співачки, майбутній соліст опери Юрій Мазурок. Перші кроки тут робив

Петро Зозуляк та Богдан Ступка. Садиба Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка.

народний артист Театру Марії Заньковецької, а тоді студент української філології Юрій Брилинський.

Чи всіх перелічиш?

Душею тих незабутніх Шевченківських вечорів був студент української філології Петро Зозуляк, внутрішня енергія якого заряджала весь зал.

І хай за ті вечори моїх студентських років йому простяться всі помилки, яких він допустився пізніше, хоч і не завше з власної вини.

Красивий, підтягнутий юнак, він читав “Юродивого”, і зал шалів, коли доходило в поемі до фіналу:

А я полину на Сибір,
Аж за Байкал, загляну в гори...

І хоча всі зі шкільної лавки знали, що мова йде про декабристів, але в умовах терору, нищення української інтелігенції та борців проти московської окупації України, зневаги до рідної мови, де навіть на гастролях у Польщі учасникам оркестру потрібно було говорити російською, ці слова сприймалися зовсім по-іншому.

Петро Пилипович Зозуляк народився 2 січня 1938 року, тобто в такий день, коли новонароджених

хлопчиків нарекають Сильвестрами, але його назвали Петром. Народився він у славному подільському селі Новосілка теперішнього Підгаєцького району Тернопільської області. Село славиться тим, що має аж три церкви, біля однієї з яких є хрест Тверезости з цікавим написом: “Проч, сатано! Геть, зброе! Товариство Тверезости 1874 року”. Кажуть, що той проклятий сатані “спрацював”, і в селі справді не було п’яниць, принаймні так твердив Петро Зозуляк, а коли студенти між собою хвалились, чим славне село, звідкіля вони, то він тведив (і це була правда), що з Новосілок виводиться рід реформатора українського театру Леся Курбаса – примандрували його предки сюди десь із Прибалтики, а отой хрест із закляттям сатані поставив один зі священників цього роду.

Не пам’ятав Петро Зозуляк свого батька Пилипа Матвійовича, якого на початку радянсько-німецької війни забрали в радянську армію. З війни він не повернувся, і хоч дружина, а потім і сам Петро настійливо намагались дізнатись, де принаймні він загинув, де його могила, не діставали жодної відповіді. Мати, Анастасія Пилипівна, розповідала, що батько, йдучи на війну, взяв з собою “Кобзар” передвоєнного випуску “Просвіти” у Львові.

Ця деталь вразила сина, і він не забував її до свого останнього дня. А коли став ведучим Шевченківських вечорів в Університеті, то в часі підготовки вечора запропонував сцену, яка тоді вразила всіх присутніх. Під вигуки “ура”, автоматні черги та вибухи на сцену актовій зали вибігала група солдат, з яких один, скошений автоматною чергою, падав на землю. До нього підходить ведучий вечора, нахилиється і з кишені вбитого дістає книжку. Це – “Кобзар”. Ведучий стає на одне коліно, розгортає її і читає “Як умру, то поховайте...”. На сцені університетський хор виконує “Заповіт” Тараса Шевченка. Схиливши голову, віддаючи шану загиблому, ведучий стояв на одному коліні, поки звучали фінальні слова “Заповіту”:

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров’ю
Волю окропіте!

Ведучий різко підводився й тулив до грудей прострілену книгу...

Звичайно, жодного разу такої сцени не було показано в Актівій залі університету. Її бачили тільки на генеральній репетиції. Партком категорично наказав: жодних “Заповітів”!

Коли 1966 року Черкаський народний хор уперше виконав пісню А. Пашкевича на слова І. Неходи “Степом, степом”, Петро Зозуляк пропонував, аби замість забороненого “Заповіту” хор виконав хоч би що вражаючу пісню. Партком знову був проти!

Петровій мамі, яка залишилась вдовою в двадцять п'ять років, довелось виховувати і виводити сина в люди самій. Петро з малих літ навчився шанувати працю хлібороба. Відтоді дізнався, що таке оспівана радянськими поетами праця колгоспника.

Новосілецьку середню школу закінчив 1954 року. Від першого класу брав участь у шкільній художній самодіяльності. Натхненно читав вірші. Навіть отой – Максима Рильського – про “батька” Сталіна:

Із-за гір та з-за високих
Сизокрил орел летить...

Усі пророкували, що вийде з Петра неабиякий артист. От закінчить школу, поїде у Львів, бо там є театри і, певно, вчать на артистів.

Нікуди не поїхав. Цілий рік працював з мамою у колгоспі: заробляв трудовий стаж, без якого дорога до вищих та середніх спеціальних навчальних закладів була закрыта. Навіть для тих, хто хотів вчитися на артиста.

Зрештою, взагалі поїхав не до Львова. Задалеко. Бережани були ближче. У 1955 році вступив у Бережанське педагогічне училище, яке невдовзі перевели в місто Чортків, і яке закінчив 1957 року. Зібравши всі необхідні на той час документи та підкріпивши їх необхідними характеристиками, він відразу після закінчення училища вступив на перший курс філологічного факультету Львівського державного університету ім. Івана Франка. Починаючи з другого курсу, брав активну участь у художній самодіяльності Університету.

Тепер на Шевченківських вечорах щораз рідше звучали пісні на слова Генія України. Їх замінювали пісні, які ушляхлювали “нашу партію”, яка вказувала пряму дорогу до світлого майбутнього всього людства, часткою якого були й зібрані в Актівій залі, без сумніву нашпигованій секретними сотрудниками, популярно званих сексотами, які мусили бути в кожній студентській групі. Цікаво було спостерігати, як зустрічали виконання кожної пісні слухачі. Овації глушили виконання пісень на слова Шевченка.

Репертуар вечорів перетрясли через густе сито цензури. Зрештою, вони поступово були заборонені. Заборонялось виконувати “Заповіт”. Забороняли “Реве та стогне”, бо люди вставляли і тим самим вшановували Шевченка. Виконувались славоспівні “рідній” партії та ще “ріднішому” партійному керівництву. А Університет був Університетом! Одного разу навіть партком дав промах, бо дозволив виконувати симфонічний твір О. Александрова “Дума про Україну”, де майже хвилину звучала мелодія “Реве та стогне”, але цього було достатньо, щоб зал зривався оплесками. Завдяки університетським Шевченківським вечорам Україна навчилась стоячи слухати “Реве та стогне”...

Володимир Ігнатенко та Петро Зозуляк. Дні ушанування пам'яті Івана Франка у Золочеві (Львівська обл.). 1995 р.

До речі, тоді ж у знаменитому університетському дівочому тріо співала альтову партію Катерина Марущак, майбутня дружина Петра Зозуляка.

На останньому курсі університету у 1961 році Петро Зозуляк був прийнятий на навчання до театральної студії при Театрі ім. Марії Заньковецької, якою керував легендарний режисер Борис Тягно; випускниками її були артисти, що стали гордістю української сцени. Студію Петро закінчив 1964 року. Це був другий випуск. З першого випуску до Театру ім. Марії Заньковецької з 23 студійців прийняли В. Глухого, В. Коваленка, Б. Ступку, О. Піцишин, А. Помазана (пізніше народний артист Білорусії), О.Теліченко, Ю. Яременка. Разом з Петром Зозуляком навчались Богдан Козак, Лариса Кадирова, Ніна Шевченко (Міносян)... Студійці поставили аж три випускні вистави: “Будиночок на околиці” О. Арбузова (режисери Б. Тягно та О. Ріпка), “Москаль-чарівник” І. Котляревського (режисер А. Ротенштейн) та “Зимовий вечір” М. Старицького (режисер Д. Козачковський), де роль Подорожнього блискуче зіграв Б. Козак. На ту пору начальником управління культури Львівського облвиконкому працював Ярослав Вітошинський. Був він однією з найсуперечливіших постатей серед партійних діячів від культури й мистецтва. Одні різко дорікали йому за його вислужництво перед окупаційною владою. Інші вважали, що великої шкоди культурі він не завдав, а був лише сумлінним виконавцем волі партії, противитись якій не мало сенсу. Ще інші вважали, що він був “зі своїх”, бо як не-як, а його рідний брат Володимир відсидів відповідний термін за участь в УПА. У номенклатурному партійному середовищі мусило бути кілька осіб, як

казали, “із местных”. Він досконало знав відносин серед галицької творчої інтелігенції, знав недоліки і переваги кожного і вмів вчасно “смикати за нитку”, коли виникала потреба здійснити власні добрі чи підлі наміри.

Ярослав Вітошинський і запропонував Петрові Зозуляку після закінчення навчання у студії стати до роботи в обласному управлінні культури.

Петро Зозуляк прекрасно знав, хто такий Ярослав Дем’янович Вітошинський і що його, Зозуляка, чекає в разі згоди, але вибору не було. Його не зарахували в трупі Театру ім. Марії Заньковецької, як інших, а запропонували продовжувати працю поза межами львівської області. Погодитись на це не міг і не хотів. Вже одружився, і дружина була при надії. Отже, погодився на пропозицію Я. Вітошинського. Йому обіцяли дати (і дали) квартиру, на яку в тодішніх часах за інших умов довелось би чекати десятки років. Дружина була прийнята на дуже престижну роботу редактора видавництва “Каменяр”.

Спочатку Петро Зозуляк працював на посаді інструктора, а в 1969 – 1971 роках – старшим інструктором відділу мистецтв. В його компетенції була робота з музеями, театрами та музичними колективами міста Львова й області, належне й точне виконання вказівок начальства. Він мусив платити за ті “блага”, які дістав.

Тоді вже ніхто не згадував про той час, коли він виходив на сцену в Університеті. Не згадували, як чекали його появи. Не згадували, як заряджався весь зал, коли читав “Юродивого” чи “Мертвим і живим”. Усе забулось.

Вирватись з того кола, з тої пастки, в яку потрапив, не міг. Надто багато невидимих ланцюгів тримало його...

...Після закінчення університету, року служби в армії, а відтак двох років роботи в ”лаві я вперше побачив Петра Зозуляка на обговоренні здачі вистави “Сестри Річинські” за однойменним твором Ірини Вільде. Прем’єра мала відбутись 28 червня 1968 року, за який авторка здобула Державну премію імені Тараса Шевченка. Інсценізацію твору здійснив актор театру –заньківчанин заслужений артист України Богдан Антків.

На це обговорення мене запросила сама Ірина Вільде. Всі звернули увагу, що на обговорення не прийшов тов. Вітошинський, а прислав натомість Петра Зозуляка.

Ірина Вільде боялась, що виставу забракують з ідеологічних причин тільки через ту сцену, коли Неля, одна з дочок покійного отця Аркадія Річинського, роль якої виконували почергово Лариса Кадилова та Ірина Завадська, приходять на побачення до засудженого на смерть окупаційним режимом націона-

лістом Маркіяном Івашкевичем (Володимир Глухий). У відчай Маркіян говорить до Нелі, що їх, борців за Україну, в майбутньому оплюють, зруйнують їхні могилы, зітруть з народної пам’яті їхні імена. На сцені світло виривало з п’єтми тільки грати і простягнуті крізь них руки артиста. Тривала ця сценка хвилини три. Не більше. Без неї у виставі можна було цілком спокійно обійтись, але, впевнений, вистава не мала би того успіху, який мала протягом довгих років. Вперше зі сцени державного тетру, з глибини часу заговорив український повстанець. Нагадав про себе. Це й обурило проти вистави “критиків”, яких очолила кандидатка мистецтвознавства Леонтина Тимофіївна Мельничук-Лучко (1926–2000). Вона була вдовою по Юрієві Мельничукові (1921–1963), родом з Коломиїщини, який був затятим борцем з націоналізмом. Від 1951 року він очолював журнал “Жовтень”, що згодом, ближче до перебудовних часів, став називатись “Дзвоном”. Л. Мельничук й задала тон обговоренню вистави: де робітничий клас Галичини? Чому його не показано у виставі? Де провідна роль комуністичної партії? Чому не показано підле обличчя націоналістів? Артисти як могли, так відбивались, але це не задовольняло мистецтвознавчиню. Врешті не витримала Ірина Вільде, забрала слово і сказала, що вона “з місцевих” чи, як говорять тепер, “із местных” і мусить сказати, що в Галичині, де відбуваються події вистави, справді була жменька націоналістів і ще менша жменька комуністів. Усі решта були порядними людьми і про якусь “провідну роль” комуністичної “партії” не варто в п’єсі говорити. Критикиню аж підкидало. “Але чому, – домагалась вона, – у виставі не показано переваги соціалістичного ладу над капіталістичним”. Тут Ірина Вільде не знала, що відповісти, але замість неї взяв слово колишній в’язень сталінських концтаборів, а тоді провідний артист театру Олександр Гринько, який у “Сестрах Річинських” виконував роль Ореста Білинського. Він запевнив, що у виставі дуже переконливо показана перевага соціалістичного ладу над капіталістичним, бо у фіналі вистави Орест Білинський говорить, що останньою фазою існування капіталізму є його комедія. Хіба цієї комедії не видно у виставі? Можливо, оті слова Маркса про перевагу соціалізму над капіталізмом він у виставі не вельми голосно промовив, бо беріг голос для прем’єри, але вже на прем’єрі кожне слово він, Гринько, скаже так, щоб усі почули й не сумнівались у тій перевазі. Леонтина Тимофіївна не мала на те аргументів і вгамувалась, а тоді всі присутні звернули очі на присутнього представника влади Петра Пилиповича Зозуляка.

Він почекав хвилю, щоб усі втихомирились, і доволі тихим, але впевненим голосом нагадав присутнім, що роман Ірини Вільде, за яким режисер О. Ріпко

поставив виставу, нагороджений Шевченківською премією, отже зрозуміло, що всі питання, які зродили зараз таку жваву дискусію, не викликали, мабуть, непорозуміння, і тому торкатися їх зараз не варто. Звичайно, вистава має певні недоліки, про них говорили, і все це повинен режисер та артисти врахувати...

Так, це вже говорив чиновник, а не той юнак, який вибухав своєю внутрішньою енергією на Шевченкових вечорах...

Але в нього були інші зауваження, і стосуються вони роботи художника, зокрема сукенок, в які той поодягав п'ять дочок отця Річинського...

Усі претензії Леонтини Тимофіївни, як потім жартували артисти – та й сама Ірина Вільде – “накрились” сукенками головних героїнь, хоч художник боронився, що костюми він створював згідно з журналами мод тих років...

Мене тоді найбільше здивувало вміння Петра Зозуляка згладжувати цілковито гострі зіткнення в дискусії. Прем'єра відбулась, вистава з успіхом була показана глядачам понад 400 разів.

Ще до від'їзду Я. Вітошинського на керівну посаду у Київ Петро Зозуляк з 1971 року приступив до роботи на посаді завідувача відділом мистецтв.

Це була одна з найважчих ділянок роботи. В характеристиках, які постійно видавали працівникам такого рангу, яким був він, неодноразово вказували на недоліки в роботі, що їх партія і уряд вбачали в “проїсках націоналізму”, виявлених деякими театральними колективами. Йшлося, зокрема, про недостатню ідейність в поставах та недбале висвітлення керівної ролі партії, відсутність гострих вистав, які б показували “справжнє обличчя українського буржуазного націоналізму”.

Такі недоліки і не дозволили стати П. Зозуляку навіть “заслуженим працівником культури”...

Його акторська майстерність і нахил до режисури, звичайно, на тій чиновницькій роботі не пропали. Він виступав режисером, сценаристом, постановником багатьох концертів до різних дат, які в той час відзначались. В його послужному списку таких постановок було понад сотню.

У 1979 році П. Зозуляка призначили першим заступником начальника управління культури, а пізніше став на місце Володимира Висоцького, який відтоді працював директором Театру ім. М. Заньковецької, чи, як сміялись у Львові, “наводив там порядок”. Мав чималий у тому питанні досвід: перед появою у нашому місті був начальником одного з північних концтаборів.

Наступали часи горбачовської “гласности” і перебудови. Суспільству потрібні були нові керівники. Крашої кандидатури на той скрутний час, ніж кандидатура Петра Зозуляка, годі було шукати. Він очолив

Петро Зозуляк декламує Пролог до поеми “Мойсей” І. Франка, 2006 р.

одну з найважливіших ланок управлінських структур і підготував ті позитивні зрушення, які наступили в культурі. Начальником управління культури П. Зозуляк працював з січня 1988 до травня 1990 року.

Всіма силами намагався змити той весь бруд, який налип на ньому. Був нещадним до себе.

Нова демократична влада очищувала старі структури. Настав час поспішної зміни поглядів серед тих, хто був пропагандистом і непоборним прихильником більшовицької ідеології. Декому це вдавалося, декому – ні. Наприклад, у медичному інституті, де я працював, усі без винятку викладачі історії КПРС, марксизму-ленінізму, наукового комунізму і атеїзму відразу стали свідомими українцями і замість цих предметів взялися читати... історію України.

Львівська інтелігенція, працівники культури чекали, як вчинить нова влада з Петром Зозуляком. На жаль, усі чомусь пам'ятали, як він виголошував “знамениті” слова Леніна про революцію і майже ніхто не згадав, ким він був для того покоління, яке штурмувало двері Університету, щоб потрапити на Шевченківські вечори, де він виступав ведучим, а його виконання творів Шевченка зривало зал... 24 квітня 1990 року Львівська обласна рада на чолі з В. Чорноволом вирішила затвердити начальником управління культури Олега Гриніва, який не мав жодного досвіду адміністративної роботи, Петро Зозуляк став його заступником. На той час він мав 36 років загального трудового стажу, з них за спеціальністю – 27. Атестаційна комісія обласної ради на чолі з Михайлом Косівим визнала його роботу позитивною.

Відтак з блискавичною швидкістю змінювались начальники управління культури. Він залишався завжди першим заступником і виконував найважливішу і найвідповідальнішу роботу. Про нього казали, що був чиновником твердого гарту і знав свою роботу. Мав дев'ятий ранг державного службовця. Після Олега Гриніва начальником обласного управління культури став рухівець Зиновій Мазурик.

...Я ледве вирвався з Хмельницького, куди був скерований після закінчення аспірантури при кафедрі органічної хімії Львівського університету імені Івана Франка, і де працював старшим викладачем вищого командного артилерійського училища і викладав хімію та курс бойових отруйних речовин та ракетного палива. Це мене сильно пригнічувало, бо все, що я робив, було скероване на знищення людини. Моя дисертація також мала такий самий присмак, бо оцінювалась з погляду можливості використання нових, вперше синтезованих мною, речовин не для допомоги людині при різних хворобах, а як нові бойові отруйні засоби. Я шукав якогось виправдання, морального опертя в своїх життєвих пошуках і якоїсь гуманнішої мети. Ще в Хмельницькому я почав ту мету шукати і знайшов її у письменстві. Я захопився Іваном Франком і його, як він сам визначав, пошуком дороги "до світла". Повернувшись до Львова, я шукав якоїсь відповідної роботи. Врешті після довгих і доволі неприємних пошуків таку роботу знайшов у Львівському медичному інституті, де очолив групу з синтезу штучної крові. Нарешті, – врадувався я. Тепер я можу зробити щось корисне для людей і перекреслити тим усе, що робив раніше. Та це була

тільки ілюзія. Мою роботу спритно використали ділки, які цю ж саму кров використали як допінги для спортсменів...

Однак чимраз більше я віддалявся від хімії і захоплювався літературою. Мій багаж знань був таким, що я почав активно друкувати в журналах статті про Івана Франка і про час, у якому він жив. Після певних невдач і на цьому напрямку, 1983 року вийшла у київському видавництві "Радянський письменник" моя книжка під назвою "Тричі мені являлася любов". Разом зі мною почав працювати над вивченням життєвого шляху Івана Франка та цілої низки українських письменників Західної України Микола-Ярослав Гнатів. Нашою спільною роботою був роман "Микола Устиянович", опублікований в журналі "Дзвін", а 1994 року – у видавництві "Каменярь". Про його підготовку до друку Петро Пилипович знав з розповідей дружини Катерини.

Ярослав Гнатів був краєником Миколи Устияновича з Миколаєва, який, аби відрізнити його від обласного міста, в літературі часто називали Миколаїв над Дністром. Там з початком української державности товариство "Просвіта" почало регулярно проводити зустрічі з письменниками на популярних у той час книжкових ярмарках. 1992 року на такий ярмарок були запрошені я та Ярослав Гнатів. Миколаїв – унікальне в нашій історії місто, яке мало Магдебурзьке право і статут, що забороняв проживати в ньому "іновірцям". Це споконвіків було місто, де відносно вільно розвивалась українська культура. З цього міста вийшла ціла плеяда митців, які принесли славу українській культурі. Я був вражений, що на той час

Петро Зозуляк та Святослав Максимчук (в центрі). Дні ушанування пам'яті Івана Франка в селі Добрівляни (Львівська обл.), 1997 р.

в місті не було ні музею Миколи Устияновича, його сина Корнила, який розмалював тутешню церкву, ні Уляна Кравченко, ні Ісидора Шараневича. Про це все я говорив на зустрічі.

П. Зозуляк приїхав на зустріч легковою машиною, яку відправив назад до Львова, а сам вирішив повертатись зі мною в кузові критої вантажівки, бо іншого транспорту не було. Ми довго розмовляли з Петром Пилиповичем про Миколаїв, музейну справу, мої літературні роботи про Івана Франка та невтішний стан тодішнього франкознавства, наскрізь просякненого більшовицькою ідеологією. Розмова була цікавою. Принаймні так сказав на прощання Петро Пилипович

У той час я доволі часто бачився з працівником управління культури, який завідував музеями, Іваном Івановичем Симчичем (1946–2012). З ним я познайомився в Криворівні, коли мандрував Карпатами.

Саме він розповів мені про плачевний стан, в якому опинився Музей Івана Франка, яким довгий час керував Микола Струтинський, шофер легендарного терориста Миколи Кузнецова, через якого загинуло тисячі невинних українців та якому було присвоєно звання героя радянського союзу і поставлено пам'ятник неподалік Музею Івана Франка. Звання героя радянського союзу домагався й Струтинський, цим тероризуючи керівництво області. Наукової роботи музей не вів жодної, про виставки не було й мови, вкрай занедбана фондова робота. Завдяки Петрові Зозуляку вдалось усунути Струтинського з посади директора.

На початку 1993 року мені подзвонив Іван Симчич і просив зайти в управління культури. Мене зустріли він, сам Петро Пилипович та Зиновій Мазурик, які, усміхаючись, запитали, чи не хочу я бути директором Музею Івана Франка.

Я горів бажанням виправити те становище, в якому опинився Музей...

Невдовзі Петро Пилипович познайомив мене з колективом Музею, а через тиждень я сам влаштував собі презентацію виставкою про лікаря Івана Франка – Броніслава-Якова Овчарського в Захистку Січових стрільців та медичну сестру-доглядачку Софію Монджейовську.

...Музей справді був страшною руїною.

Мене щоденно засипали купою паперу з різних установ, а найперше з обласного управління, обласної та районних рад міста й держадміністрації. Виникало таке враження, що людям, які сидять у тих організаціях, робити нічого, і вони плодять папери, імітуючи роботу, розсилаючи їх різним організаціям, аби й ті тільки те робили, що звітувались перед ними.

Петро Зозуляк разом з Іваном Симчичем були першими, хто приходив із вирішенням дуже важких і

болючих проблем Музею. З 1995 року Петро Пилипович став першим заступником начальника управління культури Львівської облдержадміністрації.

Він працював майже без належних профспілкових відпусток. Саме в цей період він здійснює цілу низку театральних святкових постанов. Це були не просто звичні концерти, а розповіді про ті чи інші події, що стосувалися трагічних сторінок нашої історії. Петро Зозуляк творив на сцені театральне дійство із залученням великої кількості хорів, оперних співаків, драматичних артистів, читців. Тепер на подібні вистави оголошувався конкурс. Показовим було відзначення 80-річчя створення Західноукраїнської Народної Республіки. Концерт відбувався в Оперному театрі ім. С. Крушельницької. Режисерами були Богдан Козак та Петро Зозуляк. Хор із 300 співаків, сцени проголошення республіки на майдані... До глядачів зверталися Іван Мазепа, Михайло Грушевський...

На святі був присутній тодішній президент України Леонід Данилович Кучма. Концерт транслювало телебачення на всю Україну.

...Врешті надійшов час Петрові Зозуляку йти на пенсію.

Йому як заслуженому й авторитетному працівникові культури дозволили працювати ще один рік до другого січня 1999 року. Розпорядженням голови Львівської обласної адміністрації М. Гладія на основі рапорту тодішнього начальника управління культурою Р. Лубківського четвертого січня 1999 року Петра Зозуляка було звільнено з роботи. Окрім того, Р. Лубківський відмовив йому в посаді методиста першої категорії методичного кабінету при управлінні культури. Виявилось, що через постійну зайнятість на роботі Петро Зозуляк з 1992 року не використав 137 календарних днів відпустки. Йому тільки частково компенсували вартість невикористаного часу. Від решти він відмовився.

Знаючи, в якому становищі опинився Петро Зозуляк в обласному управлінні культури, я офіційно попросив начальника управління перевести Петра Зозуляка на посаду заступника директора з наукової роботи Львівського музею Івана Франка, на що начальник управління культури з радістю погодився.

Петро Зозуляк став відтоді працювати в Музеї Івана Франка. Він перебрав від мене всю паперову роботу, якою закидувала мене облдержадміністрація, управління культури та різні контролюючі установи. Він писав звіти, давав відповіді на безконечні листи, організовував "Тиждень пам'яті Івана Франка" та "Прийдімо до Франка".

З приходом у Музей П. Зозуляка врешті вдалось зреалізувати мрію про власний музейний журнал. Його назвали "Науковий вісник музею Івана Франка у Львові".

Відповідальним за випуск від першого числа до передостаннього був Петро Зозуляк В редакційну раду входили доктори філологічних наук Роман Громяк (Тернопіль), Іван Денисюк (Львів), Микола Ільницький (Львів), Олексій Мишанич (Київ), Тарас Салига (Львів).

Зайнявся педагогічною працею й Петро Пилипович. На факультеті культури і мистецтв він читав курс “Драматургія Івана Франка”.

У музейному журналі він вів рубрику “Хроніка музею” та “Із книги відгуків”

Завдяки Петрові Зозуляку стали регулярними виставки Музею, які розкривали все багатство його фондів.

За науково-просвітницьку діяльність та пропагування творчої спадщини Івана Франка й створення нової експозиції Петро Зозуляк був відзначений обласною премією імені Іларіона та Віри Свенціцьких. У 150-річчя від народження Івана Франка Петру Зозуляку було присвоєне звання “Заслужений діяч мистецтв України”...

Він організував конкурс читців Львівщини на найкраще виконання творів Івана Франка, а в день народження поета, коли до його пам’ятника перед Університетом лвів’яни приносили квіти й співав ансамбль “Черемош”, П. Зозуляк читав пролог до поеми “Мойсей”. Читав, як давніше поезії Шевченка на університетських вечорах.

Умів відкривати артистичні таланти у своїх співробітників. Коли у Львові вже понад сорок років на сценах театрів не виставлялися драми Івана Франка, зокрема й “Украдене щастя”, він вирішив поставити цей твір силами працівників музею. Зумів у цій постанові залучити всіх – від сторожа до директора музею. Успіх був неймовірний. А ще перед тим з’явилася моновистава за драмою Ю. Щербака “Стіна” про Тараса Шевченка. Роль Варвари Репніної виконала завідувачка книжковим фондом музею кандидат філологічних наук Соломія Вівчар.

Та не менше цікавості викликали виставки. Остання виставка, яку зорганізував П. Зозуляк – “Найдорожчий скарб наш – рідна мова”. В ній експонувалися копії всіх розпоряджень царського уряду про заборону української мови від 1626 року аж до останнього закону Ківалова-Колесніченка “Про засади держаної мовної політики”, підписаної президентом України. Це був його протест. Виставка мала неймовірний успіх у Львові. Такої презентації документів нашого мовного геноциду і відгуків на неї найвідоміших українців ніхто у Львові не робив...

Він снував великі плани в цьому напрямку на майбутнє, але все перекреслив день 19 грудня 2016 року.

Післязавтра, 21 грудня 2016 року, тобто в неділю, він мав з групою працівників музею їхати у село

Стрілки Старосамбірського району, народними домами якого згідно з розпорядженням Львівської обласної державної адміністрації мав опікуватись Львівський національний літературно-меморіальний музей. Там музей мав презентувати згадану вище виставку. Готувався до цієї події. На відкриттях таких виставок завжди читав пролог до поеми “Мойсей” Івана Франка, який був ніби прологом до акції, та вірш В. Баранова “Кобзар воскрес”, надрукований у “Літературній Україні”.

Село Стрілки – особливе, і мешканці його вважали за велику честь відкриття у них виставки про рідну мову. Тут, у збудованій 1792 році коштом громади дерев’яній церкві Святого великомученика Євстахія, яка збереглася й стоїть на пагорбі при дорозі на Турку за мостом через Дністер, у 1853–1856 роках служив о. Михайло Вербицький – автор музики до нашого Державного гімну... У цій церкві зберігся також іконостас, перед яким служив. Його перенесли з жіночого монастиря в с. Смільниці Старосамбірського району. Монастир ліквідувала австрійська влада, здійснюючи “реформи” Марії-Терези та імператора Йосифа.

Мешканці Стрілок свято переконані, що музику до нашого Державного гімну Михайло Вербицький написав, коли служив саме в цьому прекрасному селі.

П. Зозуляк знав, що насправді так не було. Знав, що історія написання музики нашого Гімну довга й складна, пов’язана з виставою українського театру “Запорожці”, показаною у Львові 25 жовтня/9 листопада 1864 року. Пісню “Ще не вмерло Запорожжє” у цій виставі, музику до якої він написав, співали козаки, повертаючись після битви під Трапезундом.

Вистава пройшла декілька разів, успіху у глядачів не мала і незабаром зeszла з репертуару. Залишилась лишень музика, яка й була поєднана з віршем П. Чубинського “Ще не вмерла Україна”, хоча в Галичині довго вважали, що написав ці слова Тарас Шевченко і включали твір у галицькі видання “Кобзаря”. Перша публікація вірша Павла Чубинського була здійснена у четвертому номері львівського часопису “Мета” за 1863 рік.

З нотами Гімн надруковано 1865 року. Уперше його виконали на вечорі пам’яті Тараса Шевченка 26 лютого/10 березня 1865 року в Перемишлі, що був на той час центром українського життя в Галичині.

У день пам’яті Тараса Шевченка 1866 року цей Гімн виконали у Відні українські студенти, які вчилися у столиці імперії

У Львові вперше гімн прозвучав 13 березня ст.ст.1866 року в приміщенні Стрільниці (вулиця Куркова, тепер – М. Лисенка), на якому, на жаль, навіть немає пам’ятної таблиці про цю подію.

Петро Зозуляк зібрав працівників, аби розповісти про село, де мала відкриватись виставка, і розпові-

сти про ті почуття, що володіли ним перед поїздкою. Бачив у відкритті виставки для себе своєрідний символ. Однак виступ його перед товаришами по праці виявився останнім.

Відтак мав презентувати її в селі Спас того ж Старосамбірського району. Тут 1301 року помер і був похований у монастирі Галицько – Волинський князь Лев I, син короля Данила Галицького.

Наступного 2016 року минало 160 років від народження Івана Франка і 100 років від його відходу. Тільки нещодавно відбулось святкування 75 річниці створення Музею Івана Франка у Львові, де вся організаційна робота випала на його плечі. Він виношував багато планів, готував різноманітні програми заходів до цих ювілейних подій.

Якось так вийшло, що після виступу перед поїздкою він зайшов до мене в кабінет і раптом виникла розмова про косовицю. У нас в Музеї це завжди було проблемою. Сторожі не вельми хотіли косити траву, і замість них після того, як всі розходились по роботі, Петро Пилипович брав косу в руки і косив...

Щоб покосити, часом їхав у село своєї дружини Пиняни Самбірського району, де була її батьківська хата, в якій вже ніхто не жив, і косив трави... Чув себе тоді селянином, як і його предки.

Не судилось йому наступного року поїхати косити трави у Пиняни, де подвір'я оточували столітні ясени.

19 грудня, на свято Миколи-чудотворця, його не стало. 21 грудня його хоронили з Музею Івана Франка. Заслужив на це. Парастас, який відбувся напередодні похорону, а відтак Панахиду за душу покійного відправили отці церкви Святої Софії, у якій кожного року відправляли Службу Божу за Іваном Франком. Співав хор "Благовіст" церкви Архистратига Михаїла, який в останні роки завжди співав на Панахиді на могилі Івана Франка та брав участь у всіх заходах під час "Днів пам'яті Івана Франка". Президентом цього хору є Петро Сидор, швагер покійного.

Прощатися з покійником прийшли митці Львова. Прийшла прославлена "Трембіга" з керівником М. Куликом. Прощались молитвою "Отче наш" та "Богородице діво", солісткою була Ярослава Крилошанська.

Його поховали на Янівському цвинтарі. Від імені працівників культури біля могили прощався з ним директор Львівського національного академічного театру опери та балету ім. Соломії Крушельницької Тадей Едер.

Петро Зозуляк був свідком та учасником цілої епоха в нашій культурі. Він знав про творців цієї культури: артистів, народних митців, цілих мистецьких колективів, службовців, знав, як мало хто.

Знав про кожного артиста львівських театрів, кожного музиканта... Знав, як готується до вистав

"Борис Романицький, перед яким у 1963 складав іспит з акторської майстерности та який вручав йому диплом випускника заньківчанської студії як голова екзаменаційної комісії. Знав, як готується і вживається у роль Дам'ян Козачковський. Знав чимало історій про легенду української сцени Лесю Кривицьку. Грав на сцені разом з Зинаїдою Дехтярьовою. Вів театральний гурток при колишньому Будинку піонерів, і учнем його був відомий артист театру Марії Заньковецької, народний артист України Я. Юхницький. Петра Зозуляка в'язали творчі взаємини з багатьма працівниками культури не тільки Львова, але й України. Був відповідальним редактором популярного інформаційно-рекламного журналу "Театральний Львів"...

Збирався писати спогади про зустрічі і працю з тими, з ким довелось в роки роботи зустрічатись. Як завше трапляється в таких випадках, відкладав спогади на пізніше. Вважав, що встигне. Не поспішав. Невже були справи важливіші?

Петро Зозуляк. Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка.

